

СЕТКИЛДЕН БЕРДИНГЕН

Тыя-үлөгөр-домиктер чечеп болган ханы уткайды. «Кичи болуру чаманда, аял болуру куудунда». Бу үлөгөр домиктин ханы уткайды кичи бүрүз эскерер.

Чэрби чыл бурунгаар Хандагайты ортукмак школанын үстүкү классындагы бис-тер, Торгалыг, Чаа-Суур чынар концерт көргүзүп чоран бис. Бистин башкыларымыс Т. Шамапова, Г. Глухова бо школаларда уран чүтүе салым-чааланын уругдар бар боор деп сонугурап айтырып чораннар чүе.

Торгалыгга концерттик көргүскөн, Чаа-Суурга келинис. Клуб чамыда көргүчүр-ле көрөй. Олардын хой көрөй — өрөөнчилер. Концерт соода ийн ою бистин-бисе тарыхын алдылар. Олардын бирөөнү Олар-оол, өскөнү Делгер-оол дээр болган. Олар уран чүтүе хандыкчалдык, ыраар, тапчылар болган гармоникага-даа ойнан билдирин бисе сонугурапканар. Ол хандык эгелеш оңдуктер апарган бис.

Бир чыл эрткенде элтерин Хандагайты школанын өрөөн чедип келгенер. Шунтуус бот-тывынгар уран чүтүдү доктаамап кирежикти чедип апаргылаан бис. Этер-рам-биле кады гармоникага ойноп, хоступ шаптарымыс эрттирип турган бис.

Олар-оол Төлөш бодууну кыска туртталганын соолу хунперинге чедип республикага куудураптын шыкылар ажалдагыларынын бирөөнү бодуп, максатын ажалдап тораал. «Ак-кок хемини кичилер» деп баштайты тыя кыяла-даа ойноп.

Делгер-оол Сундуй-оолович база-ла куудура ажалдакчымыс апарган. 18 чыл дургузунда чогуна бараан боор чорур. Оң эртен оруу эш-өрөөндөн ытгал чок. Хандагайты ортукмак школанын доокап, Чаа-Суурун көдө Куудура бажынынга ийн чыл дургузунда баянчесте ажалдаш, Кызылдын урар чүтү училешиниң клуб салбырын доокуп алган.

Алымыдан бодушту, өрө-дөлгө, уран чүтүе сунду-лур бодуп, сургуз чылды-рында ол-ла башкыларынын, эш-өрөөнүң хундүкенин чаал-ан ап, эйн сагыла-чурум-нуг өрөөн чоран.

Училешиниң клуб салбыры-ны баштайты дооучулары Ирбел-оол Төлөш, Гимма Сарылар, Кара-Кат Ооркан болган өскөлөр-биле кады клуб ажалдакчымын динломун Делгер-оол холга алган. Уран чүтү, куудура ажалдакчымыс бодур дзи оң ийнг күзели боттонган.

Делгер-оол Төлөш Хандагайтын районун Куудура бажынынга ийн чыл дургу-зунда методчестом, ам соолгу чылдарда Чаа-Суур көдө Куудура бажынынга дирек-торлоп ажалдап турар. Бо ажалдан эртен үезиниң дур-гузунда ажалында арга-дур-жудам белин, мерсегий бер-ген. Дөрт чыл бурунгаар ол СЭКП көжигүнгө кирген.

Чаа-Суур Куудура бажыны районын эйн ажалды дүргөп, максатын турар. Амык ком-мунист Делгер-оол Сундуй-оолович бодуун ажалын клуб чөвүлешинге, ийн хой-ниңти организацыйаларына даянып алган, сууринг ий-тедигенинчиз, ылаңгыя шко-ла башкылары-биле сырый харыладалыг чорудуп турар. Клуб чөвүлеш чеди кичи составтып. Оларга школа ди-ректору Владимир Шарый-оол, районун муракчы ме-ханизатору, коммунист Вик-тор Майныды, хову бригади-ри Кызыл-оол Долба, кичи амык Уйвук Севекит, му-мунист Дары-Суруң Натип-оол, салбыр эргелекчиси Вла-димир Кертин-оол, библиоте-кар Чечек Хертек хамар-жыр. Клуб чөвүлешинг кө-жигүп бүрүз-ле тускай ажал хуваалдалыг. Олар боттары

Куудура бажынында бот-ты-мынгар уран чүтүдү бөлүм-нерин удуртуп турар болган мында эртин турар бугу-ле куудура-массалыг хемчеглер-ниң доктаамап кирежикчелер.

Владимир Шарый-оол Куудура бажынынга лекция, бек-седа эрттирип, декоратив-лаашканын, Чечек Хертек номчулга конференцияла-рын, айтырылар-харылар кескөөлөр, диспуттар эртти-рин. Уйвук Севекит хер-роженерин бот-тымынгар уран чүтүе, куудура-масса-лыг хемчегдерге кирешти-рерин организаастар. Влади-мир Кертин-оол мында агит-броданын, кинонун, библи-отеканын малчынларга, бри-гадаларга үвүшкүнерин транспорт-биле хандырамы, Виктор Майныды концерт программаларын белектеп, тургусурун харылаар ху-

лөткөлдүгөр. Куудура бажынын ийн-ти ажал-чорудулазын оң директору Делгер-оол Сундуй-оолович удуртуп, башкарып турар. Делгер-оол Сундуй-оолович ам кандыг-даа на-рын музыкалы сайгарып, ону дүргөн шигээниң антар ар-га-дуржугалыг докжүмү аларган. Ичингаш Куудура бажынынын концерттер про-граммасында чар, чараш ыр-ларын хой-биле кирип турары таварыла эвес.

Куудура бажынынын дирек-тору хундүкенин ач сеткил-дик хундүкенин, кичил-дикте ажалын чорударын-га уауз укур-дуалыг агит-квартираларын ажалында ол доктаамап кирежип, ботту-ла-ламы чедирин турар. Куудура бажынынга агиткварти-раларын белектеп концерт-терин бараалдады, клуб чөвүлешинг тургускан графич

га баууар үвүп турар. Бистин республиканын ийн-даа районнарында агит-квартиралар кичилдикте болган куудура айтырыла-рын шигитирележиринге уауз укур-дуалыг деп чүвени ол эйн билер. Ичингаш агит-квартираларын ажалын дег-киринеге, дуза кадарында оң сонугурамы уауз. Суурин чеди агитквартираларын бисе клуб чөвүлешинг дуза-лы-биле Куудура бажыны-ны чаргайдылганын уауз кичилдигини салмы турар.

Чаа-Суур көдө Куудура бажынынын кыска белекте-ли база эйн. Агар септеле-ли база ой-шаанда шынарлыг кылдырткан, кыска үеде ажалдагы таварычалыг бөйлөп тургустунган. «Куудура бажыны эргижирөөн, фойе чок, бир бичи өрөөн-диг, бөлүмнеринг ажалда-рынга мыдыг-ла көпчүк таарычталыг эвес. Чамдыкта сы-чыштай-лаа бөр-ле-дир бис. Ол ышкан бот-тымынгар эргижирөөн концертте келер ийн хемин база эргижирөөн. Куудура бажынынга херек эт-херексиз болган музыка айма-биле база чегей бис. Шак мындыг байдалды-даа болуусса, шынар ша-мыс-биле чоңуң куудурамын бекдиринге уауз-хууусту кирип, деминг ажалдап турар бис» деп, амык комму-нист Делгер-оол Төлөш чу-гаалал оларар.

Кандыг-даа кичи олашкын ажалында ач сеткилдиг, ала-мында хандыкчалдыг, ве-гелдиг болур база, оң ажалды эйн түнөлдөргө бол-уур. Делгер-оол Сундуй-ооло-вич Куудура бажынынын эт-херексиздер, бот-тымын-гар артистерге кедер ийди-кеп, музыка аймаан чар чыл-дын бирги кварталында долу-зу-биле саттырын алыр кыл-дыр шигитиреледи алган.

Делгер-оол Төлөш

Информацияны сав-түңү көвүдөн бо үеде куудура ажалдакчымыс кели делегей-де, чуртта, республикада бо-луп турар бодушкунарын билген турар, бодуң мерге-жилди бекдиринге херек чүтүдери кылдыр апар. Делгер-оол Төлөш Куудура ми-нистерствозунд билгит бек-дир курстарыга хой удаа билин бекдирин, ажалга херек чар чүтүдери өрөөнл алга-лаан-даа.

Ийн чыл бурунгаар шиглер көрүдөшөгө Тыя АССР-ниң удуштуң чогаалчыс С. Сары-оолодун «Көк-буга» («Ийн ча-гаа») деп шигини тургускан, ийнги чери элөөн. А бо чыл-дан районун агитбригадалар көрүдөшөгө Куудура бажынынын «Али» агитбрига-дамы база ийнги черин ала-ган, тывлекчи «Чалаган» агитбригадалы-биле арга көрүдөшөгө эйн кирешен.

Делгер-оол Төлөш бодуун ач сеткилдиг эйн ажалды дош СЭКП райкомунун рай-күсөномун, сохкоз дирек-циянын хундүкел бажы-тер-биле болган эртергак бараанар-биле хой удаа ша-ндып келген.

Эртенгк юбилейлик чылда Делгер-оол Сундуй-оолович Тыя АССР-ниң Дюдя Совет-диниң Президиумуну Хун-дүкел бажы-биле шаптыкан. А бо чылдан республиканын Куудура министрствозунд коллегиянын шигитир-биле «Оңу беш чылдын ша-мысчымы» херек демдө-биле шаптыкан.

Амык коммунист бодуун дөрт ажалында ажалда «Торгалыг» сохкостун Чаа-Суур салбырында партиа бодуунг организацыйа Делгер-оол Сундуй-оолович арга төлөшкүлериң бирөөн.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТА: Чаа-Суурун Куудура бажынынын дирек-тору Д. Төлөш.

А. ЗАПЦЕВИЧ фотоу.

«Фрунзегорпроект» инсти-туттук ажалдакчылары чар бажынынын болган микро-районнарын төлөвилелдерин ажалдап кылып турарлар. Олар хоорайны улам-на чараш бодуураптар.

ЧУРУКТА: чар микрорайон-нуң макединиң чамында. В. КОРГАЕВИЧ фотоу. (СЭТА-нын фотехрониказы).

Анкетага харылар

НОМЧУКУЛАРЫН КҮЗЕЛДЕРИ

Эртенгк 1978 чылдын декабрь айын 19-та үнгөн № 290 содунга «Шынык» анкетылар паратынган номчукчулар билер. Чер-черде содунуң номчукчулардан харылаар арга келгилөөн. Редакция ол харыларын алган, чамдыктарын содунга парлаар деп шигитирелен.

Тес-Хем району «Тес-Хем» сохкоста трактористер кууду-рунда өрөөн турар ол сес харылар Зоя Чооуа мынчар бижээн: «Мен «Шын» содунга Л. И. Брежневтиң «Бичи чер» деп номун очудураган, парлаанын уауз сонугура-биле номчудум. Бо чар чылда мөзү-мынар кичилдиктеги-ниң айтырылгарын ам-даа ханы чырыдып бижирин содунга кузээр мен. Оң ая-гыда «Бембурэктиң судалы» деп ат-биле үвүп турар мате-риалдар көчүг содун бооп турар»...

Эрзин районун Эрзин суурда ортукмак школанын 7 «б» классында өрөөнп турар 16 харыг Орланмаа Оор-жантың бижээни болза: «Бем-бурэктиң судалы» деп деле-тей байдалыга хамарышкан материалды парлап турарынга өөрүүр бис. Бо чар чылда «Дуучүгөшти» удаа-дараа парлап турарын кузээр бис. Содунуң каасталганы бистин сеткиликке тааржып турар. Содуну бистер ол-ла үнгөн хундө ап турар бис. Оң мын ай мөң бир кузээр чүвени болза, Кыдат дугайында та-мылбыр номчускаан ийик мен».

Тес-Хем районуң Берт-Дег суурда башы Елена Биче-ооловна Чооуа бодуң күзө-ли мынчар илтеректе: «Чаа чылда кичилдикте темазынга хамарышкан материалдары ам-даа парлаар күзөңгич. Мынчар сурагыг башкылар С. Макаренкоң бөлгаш В. Сухомлинскийн кичил-дикте темазынга бижээ чүтү-дери очудуруп үндүрери тууга. Оларны лекция, бексе-даларга херектээр дөргө ты-вылабс бөр-дүр».

Номчукчуларын күзөлдө-рин, саналдарын моон сон-гаар-даа парлаар бис.

САГЫШ САЛБАЗЫНДА

Ажалдап, чурттан турарым өгейн тэрэң суурм Кызыл-Тейнц дугайын маңа бижир бодадым.

Кызыл-Тей суурда чар чуртталга бажынынын немес-жиң, суурнуң сайырап турар өрөөнүң. Суур чагай-ажалдагының таламы-биле ажалдар чоруттувун, мын-тарын оларуп, тарып турар. Ичкыда-даа чамдык кууду-чулар боттап чуртталга бажынынынын чынында мынчар курган, кыскай бергенин көргөп, тыка-ла харыладым-дыр. Арга-арыгта арга үвүп турган мынчарын эйкеп тарып ал-ган, оң ажалда, суггары-галыңче сагыш салбап, кур-гандын алырга хомулаңчыг-дыр.

Чамдык кичилер көрүңү багай, даштыг чер-деп-даа бодулар чөвөсө. Ол мын эвес. Адыр-Тал куудуңуңда чуртталганын таран мынчары дыка өзү үвүп турар. Мында таран теректер,

талдарын ажалда хайгаара-лы эки болганы оң ийдеп мынчар. Ичингаш хамыг укур ажалда, суггарыла.

Көдө Советтин күсүкөму болган херөжөөнөр чөвүлеш чамин чуртталгы чоңу эйн-ледөөн. Бок-куудурумын аштан, шикетиктерин сеп-тер, чартып кылын-ла ту-рар. Куудуң база катан бок дола бөр, херям, шикетик-терин үрөп каалкан болу-лар. Кызыл, бугурун алган чүвениңе мындыг ийилдик хумага чок болур болза ка-нын таварыр.

Оң мын, көзө черге ку-дүмчү чүрүмүн хайгаарап ту-рар эвес дзи хон-биле чам-дык чөвөчүлөр кайн хаман чок халдыр, бажыңар, кы-дым кыяа черлерден эртин, оород, херим-кааламын бекли бастырым, чүзүр үстүрүп кааш чоруй баргылаан боор. Ичингаш-моңу база чурт-чүтсө чогуур деп бодаар мен.

Д. ООРЖАК.

Сонугурактарга

ХАР КИЖИНИҢ ТЫВЫЗЫ

Ичкылай дагырында хар кичи бар, ону тып тударын Индияның Сикким штатта кү-руениң ийн ажал-агыны-нын эргелекчиси ажалдакчы-ларын орадалып турар.

Парлаптын диндыкын ту-рары-биле алырга, эргелек че-ри хар кичиниң чурун тыр-тырып алган болган оң үвүп магнитофонга бижиди алган-нар, ам чүтүе ол амыканын бодун тудары аркан. Кан-ченджаң дээр национал парк-тан хар кичиниң дилээрин баш удур көргөн. Ол чөөкта да-гарын баштарынга хайгаарал кылар тускай черлерин дерип кылып каан.

Уластуң бодуп турары-биле алырга, Сонгу Сиккимде хар кичиниң үш хевир чор-луп турар. Дагырың чур-такчылары доштук черлерге хар кичи-биле үжөн чыл иш-тинде таваржып келген.

Эң содугу таварыла 1978 чылдын январь 21-де болган, ичкыларда сарыг дүк-биле шыптыган кичи дүрүлүп амытан мынчар бугурун сый сон алгаш, мын ажал-агы чериниң ажалдакчымын кырычче шывадыкан барган. Ук черин чуртталкылары-

нын чугааы-биле алырга, Сиккимниң дагырында хар кичиниң сарыктарже халдай бөр чоруп ховар эвес болу-лаан. Өлүткен сарыктарын

алзон ырадыр сеертип апарып каан-даа чыткылар.

(«ТРУД» — СЭТА).

ДЕЛИ.

КУШТАР БЕЗИН САМОЛЕТ АЖЫГЛААР

Сурагыг швед херөжөөн чогаалчы Сельма Лагерлеф Нильс дээр бичин оол черлик настарын чалгыннарынга кыстынып алгаш, соңу чүк-ке, Лалландияге аян-чорук кылгаш чедип кээр мылар тоожуп турар болгай. А ол номчук бинитингениң соода басын кузари беш чыл эртенде өск угланышкын-чы, Лалландиядан Финляндия-ның муңуру чүтүңе аян-чор-унту өзүп ораар амык куу кылган.

Лаллан хемге күс эрте душ-кен. Ичингаш хем күнүн чалгыннарын чышыр доу-рун алган. Тудугу Ларне Локка ону тып аарда күш ба-

рык көжүп берген турган. Ту-дугу күштү эргилеп чыдык-тырған, эң чөөкү ээрдоорго апарган, а оң соонда Хель-синкиниң зоопаргы-биле теле-фоннажын харылашкан. Ичингаш күштү самолёт-биле ынаар апарарын шигитир-лөөн. Бичин куу дээр күшкү олурункан, бугу чурту эргил ушкан. Кууну ам Хельсинки-ниң зоопаргында эйкеп тур-рар. Бир эвес күш соок дү-күжө чедер сепин шыда-нас болза, ону Финляндияның Муруну чымчак агаарлыг че-ринге кыштадыр деп турар.

«ТРУД» содундан.

ХЕЛЬСИНКИ.

БУРУНГУ ДАЛАЙЖЫЛАРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Бурунгу цивилизацияны болгаш далайга эжиндириш-кинниң төвүңү өрөөнинең бугу назынын турускааган мегаг чок шигинчелик, норвег эртемден, аян-чорукчу Тур Хейердалдың хыргырыштан кылган «Тигрис» деп хемезинге эртем экспедицияны дөрт чартык ай дургузунда үргүлөп келген.

Океаннар улустарын чарып турган деп санап турар хей специалистерден ылгалыштыр норвег эртемден, сыр-деди, океаннар кичилерин каттыштырып чоран дээр даа бода-дашыны үндүргөн. Блш суаналарың көстүп кез-риниң мурунуна беш муң чыл бурунгаар далайга эжинди-ришкинин салдып, папирус болгаш хыргыгыш суднолар-ның дузасы-биле чорудуп турган дээринең ол бузурелдиг. Тур Хейердал даап бодашыныны чүгө иди үндүргөн эвес, харын оңу херек ырында боттандырып чорударыңе чүтүкү чоран. «Тигрис» экспедициянык кол сорулазы болза хыро-гыштан кылган хемениң далайга эжиндириш шызырын ба-

дыткаары болур, ыңдыг суднолар Индий океанга үр үеде рейс кылып шыдаарын бадыткаары азы шыдаас деп көргү-зери болур. Эртем талазы-биле алырга, ум экспедиция буру-нгу шагда Месопотамияны, Индияны шынаашын болгаш бу-рунгу египет хаан курунеин — эң улук үш цивилизация-ларын холбоп турган далай оруунуң бар турганын бадыт-каан.

Каттышкан Национал Организацияның тугу-биле Тигр болгаш Евфрат хемениң бекдирине Эль-Нурун дээр ирак хоорайдан эжиндирип чоруткан, «Тигрис» 7000 амыг кило-метр орнут эртен. Экспедицияга 11 кичи — Данияның, Ираның, Италияның, Норвегияның, Мексиканың, СССР-ниң, АКШ-тың, ГФР-ниң, Японияның төлөөлчилери киришкен. ЧУРУКТА: «Тигрис» деп хемге экспедицияның удуртук-чуу, сурагыг норвег эртемден болгаш аян-чорукчу Тур Хейердал. Ю. СЕННЕВИЧНИҢ фотоу. (СЭТА-нын фотехрониказы).

Чизеге белеткел

Барын-Хемчик районуң Эрг-Барык көдө Совет январь 17-ден 24-ке чедир бодур Бүгү-өзгөлдө чизегинге өскет-кел ажалдарын чорудуп турар.

Суурдан 9 км-ден район түвүнге болган ийн хонуктуг ет-тирерин көз инспекторунга Отуган Хомушкуну тоңу-лаан. Чизе кылар салакчыларга шыгаала-семинары беш удаа эрттирген. Оң-биле чегерештир хойсу бригадалар-нын, уругтар салдымы, эинелге салбырын, хову брига-далык болган школа, МТМ удуртукчуларынга тускай өөр-едиг семинары база чоруткан.

Бүгү-өзгөлдө чизегиниң политиктиг укур-дуазынын ду-гайында, оң сорулазын дугайында лекция, бекседди хойжу бригада төнтеринге, төп сүт-бараан фермаынга бол-ган өскө-даа черлерге кылып чоруткан. Бо ажалда Отуган Хомушкуну, Саан Дадар-оол, Сарылар Хараптег болган өскө-даа активчилер идеяныг кирежи турар.

А. ЕВРОП.

АГААР

Бүгү республикага болган Кызылга бүргөп, алыр, чам-дык черлерге бискан хар чар. Хаттын күжү содундала

3-8 метр, муруну-барың районнарга 9-14 метр чедер. Агарын температура хун-дүс 10-24, чамдык черлерге 9-14, Кызылга 20-22 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Жуно

ЯНВАРЬ 5

«НАВЫРАЛ»: «Камгаланыр хеп чок ышары» 9.30, «Әбуң салгыжылары» 11.00, 13.50, 17.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Джек кайган-чыл чүтүдөр чуртунда» 11.00, «Кардинала узур дөрт» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыманорун бижелер» 9.30, 12.45, «Муруну чүтүң тавачканы» 11.00, 14.15, «Адыр, маңа!» 16.00, «Ордо алап-кадай» 17.20, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бекеранчи херөжөөн» 11.00, 13.00, «Маңа чайкалар үжүп келбөөн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетиван-Кравченко куудузу, бажы № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуң 2-24-63, редакторуңа ораакчымын 2-35-24, 2-31-75, харысалгалы секретарыңың 2-23-35, секретарыңың 2-23-35, партибю амыкыра болгаш соку тургууңуң кидилештеринг 2-37-13, процагада кидилешти 2-31-75, куудура кидилешти 2-23-54, кезээ ажал-агы кидилешти 2-21-47, уластуң кидилешти 2-22-64, чага кидилешти 2-41-27, информация кидилешти 2-30-60, корреспондтарыңа 2-27-41, бухгалтерияның 2-42-45, содун келбей баргада 2-32-75 телефоның доктар.

Тираж 16910. Чыгыс № 2760. СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР